

Jerzy Kowalczyk

Grono Konserwatorów przy Oddziale Warszawskim SHS w latach 1975-1976

Ochrona Zabytków 30/3-4 (118-119), 158-159

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GRONO KONSERWATORÓW PRZY ODDZIALE WARSZAWSKIM SHS W LATACH 1975—1976

Sekcję konserwatorską, znaną pod nazwą Grono Konserwatorów, przy Oddziale Warszawskim Stowarzyszenia Historyków Sztuki, powołano do życia w marcu 1974 r.¹ Sprawozdanie z pierwszego roku działalności zostało opublikowane przez prezesa Grona na łamach „Ochrony Zabytków”². W ciągu dwu następnych lat Grono rozwinęło dość interesującą i różnorodną działalność. Liczy ono 29 oficjalnie zgłoszony członków SHS, prezentujących różnorodne specjalności konserwatorskie. W rzeczywistości skupia znacznie szerszy krąg warszawskich konserwatorów, nawet nie zrzeszonych w Stowarzyszeniu Historyków Sztuki. Spośród członków Grona odszedł nestor konserwatorstwa polskiego — prof. Bohdan Marconi (zm. 15.I.1975 r.), którego pamięć została uczczona na specjalnym posiedzeniu Grona w dniu 16.V. tegoż roku. Prezydium Grona, w stosunku do pierwszego składu z 1974 r., uległo niewielkim zmianom. Na posiedzeniu w dniu 28.II.1975 r. został ustalony następujący skład: przewodniczącym pozostał inicjator założenia Grona — doc. dr hab. Jerzy Kowalczyk, zastępcą przewodniczącego — mgr kons. Krystyna Sommerowa, członkami — prof. kons. Juliusz Bursze, mgr Andrzej Michałowski, mgr kons. Aldona Romanowiczowa, mgr inż. arch. Mieczysław Samborski. Zebrania Prezydium Grona w pełnym składzie odbywały się przeciętnie co półtora miesiąca, częste natomiast były kontakty w mniejszych grupach. Aby nie mnożyć zebrań, wiele spraw było uzgadnianych przez przewodniczącego z członkami Prezydium przy okazji posiedzeń naukowych Grona.

Działalność Grona w latach 1975—1976 potwierdziła celowość jego powołania. Dzięki posiedzeniom naukowym i niektórym inicjatywom zdobyło sobie ono pewien autorytet w warszawskim środowisku konserwatorskim. Zgodnie z programową zapowiedzią, organizowane raz na miesiąc otwarte posiedzenia Grona stały się „forum wymiany informacji naukowej i doświadczeń konserwatorskich”. W okresie sprawozdawczym odbyło się 15 posiedzeń, które odznaczały się dużą różnorodnością tematyczną, wysoką frekwencją (przeciętnie 32 osoby) i żywą dyskusją po referatach. Wśród autorów referatów znaleźli się specjaliści odpowiedzialni z urzędu za politykę konserwatorską w kraju i w stolicy, konserwatorzy różnych specjalności — członkowie SHS. Jako referenci byli także zapraszani kon-

serwatorzy nie zrzeszeni w SHS (w tym jedna osoba z zagranicy). Na otwarte posiedzenia przybywali konserwatorzy ze stowarzyszeń pokrewnych: ZPAP, SARP, TUP oraz studenci historii sztuki.

Wygłoszone zostały następujące referaty: 10.I.1975 — dr Lech Krzyżanowski: *Karta Wenecka czy Karta konserwacji zabytków?*;

28.II.1975 — doc. dr Hanna Jędrzejewska: *Problemy etyki konserwatorskiej*;

14.III.1975 — dr Bohdan Rymaszewski: *Program perspektywiczny ochrony zabytków i muzealnictwa w Polsce*;

18.IV.1975 — mgr Maria Laube, mgr inż. arch. Andrzej Misiorowski, mgr kons. Joanna Prosnakowa: *Problemy konserwatorskie przy pracach prowadzonych w pałacu Jacobsonów w Warszawie*;

16.V.1975 — doc. kons. Juliusz Bursze, mgr kons. Krystyna Henisz: *Wspomnienia o Prof. Bohdanie Marconim*;

20.VI.1975 — doc. dr hab. Jerzy Kowalczyk: *O publicystach i publicystyce poświęconej ochronie zabytków słów kilka*;

17.X.1975 — mgr inż. arch. Hanka Górka (USA): *Ochrona zabytków w USA*;

14.XI.1975 — doc. dr Andrzej Gruszecki: *Próba adaptacji angielskiej szkoły konserwacji ruin do polskich warunków*;

16.I.1976 — mgr kons. Włodzimierz Dec: *Ochrona zbiorów muzealnych przed działaniem szkodliwych zakresów promieniowania optycznego*;

20.II.1976 — doc. dr Hanna Jędrzejewska: *Kongres IIC w Sztokholmie w czerwcu 1975 i Zjazd ICOM w Wenecji w październiku 1975 — nowe problemy konserwatorskie*;

19.III.1976 — prof. dr Jan Zachwatowicz: *Problemy odbudowy katedry Św. Jana w Warszawie*;

9.IV.1976 — dr Jan Piotr Pruszyński: *Prawo i praktyka konserwatorska a reforma administracji terenowej*;

11.VI.1976 — mgr inż. arch. Mieczysław Samborski: *Problemy konserwatorskie Zamku Warszawskiego*;

22.X.1976 — dr Lech Krzyżanowski: *Aktualne problemy konserwatorskie Warszawy i województwa stołecznego*;

10.XII.1976 — dr Bohdan Rymaszewski: *Mysł i praktyka konserwatorska w początku XX wieku i w latach 1960—1970 (porównania na wybranych przykładach)*.

Wiele referatów i dyskusji zostało utrwalonych na taśmie magnetofonowej dzięki przydzieleniu na ten cel odpowiednich

środków przez Zarząd Oddziału SHS; taśmy z nagraniami są przechowywane w archiwum Oddziału Warszawskiego SHS. Niektóre referaty ukazały się drukiem. Dr L. Krzyżanowski, Konserwator Zabytków m.st. Warszawy, opublikował swój programowy referat wygłoszony na posiedzeniu Grona jeszcze 25.X.1974 r.³, a także drugi referat o Karcie Weneckiej, wygłoszony 10.I.1975 r.⁴ Referat doc. dr H. Jędrzejewskiej o etyce konserwatorskiej został opublikowany w formie osobnej broszury w języku angielskim przez Instytut Technologii Dzieł Sztuki Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych w Sztokholmie⁵. Publikacja ta została przyjęta bardzo przychylnie i spotkała się z żywym zainteresowaniem wśród zagranicznych konserwatorów. Należy mieć nadzieję, że jakieś polskie czasopismo fachowe udzieli swoich łamów na opublikowanie polskiego tekstu artykułu poszerzonego przykładami z naszego terenu. Warto zwrócić uwagę, że we wspomnianym referacie autorka wystąpiła z postulatem utworzenia Stowarzyszenia Konserwatorów, „które by na równych prawach obejmowało wszystkich, mających styczność z czynną ochroną zabytków”.

Żywym zainteresowaniem cieszyło się spotkanie i dyskusja z autorami prac konserwatorskich, zorganizowana „in situ” w pałacu Jacobsonów w Warszawie, adaptowanego na siedzibę Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN.

Oprócz wewnętrznej akcji spotkań, referatów naukowych i dyskusji, również na zewnątrz Grono Konserwatorów wykazało się pewną działalnością o charakterze interwencyjnym i postulatowym. Warto odnotować trzy sprawy, którymi zajmowało się Grono w 1976 r.: 1. Z inicjatywy prof. dra Cz. Krassowskiego Grono Konserwatorów wystąpiło 23 czerwca 1976 r. do Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie w sprawie otwarcia Arkad Kubickiego i opracowania elewacji w dziedzińcu Zamku; 2. Grupa pięciu konserwatorów wystąpiła z protestem przeciwko opublikowaniu na łamach „Biuletynu Informacyjnego ZMiOZ” błędnej recenzji dra J. Lehmana z książki M. Doernera *Materiały malarskie i ich zastosowanie* (Wyd. „Arkady”, 1975). Prezydium Grona w pełni poparło protest i przedstawiło go Generalnemu Konserwatorowi Zabytków w dniu 24.IX.1976 r. W dalszym przebiegu sprawy, z inicjatywy Generalnego Konserwatora,

¹ J. Kowalczyk, *Warszawskie Grono Konserwatorów przy SHS, „Ochrona Zabytków”, nr 4, 1974, s. 236—237.*

² J. Kowalczyk, *Komisja Ochrony Zabytków i Grono Konserwatorów przy Oddziale Warszaw-*

skim SHS, „Ochrona Zabytków”, nr 3—4, 1975, s. 270—271.

³ L. Krzyżanowski, *O program ochrony zabytków Warszawy, „Kronika Warszawy”, nr 2/22, 1975, s. 131—135.*

⁴ L. Krzyżanowski, *Karta Wenecka czy karta konserwacji zabytków?, „Ochrona Zabytków”, nr 3—4, 1975, s. 217—221.*

⁵ H. Jędrzejewska, *Ethics in conservation*, Kungl. Konsthögskolan, Institutet för materialkunskap, Stockholm 1976, s. 16.

grupa konserwatorów z Grona (doc. dr H. Jędrzejewska, mgr kons. A. Romanowiczowa, mgr kons. K. Sommerowa, mgr kons. M. Wodzińska) omówiła z Wydawnictwem „Arkady” sprawę wątpliwej celowości drugiego wydania książki M. Doernerera oraz potrzeby wydawnicze z zakresu konserwatorstwa; 3. Prezydium Grona interweniowało z pewnym skutkiem w sprawie nieprawidłowo przeprowadzonej przez mgra kons. Z. Majcherowicza (kierownika prac) i mgra kons. F. Kędziora konserwacji malowideł ściennych w kościele jezuitów w Piotrkowie.

Niedopuszczalne zaniedbania i błędy w trakcie prac konserwatorskich przeprowadzanych od X.1975 do końca I.1976 r.

„PROBLEMY NISZCZENIA I KONSERWACJI KAMIENI” — II MIĘDZYNARODOWE SYMPOZJUM W ATENACH

Symposium odbyło się w dniach 20.IX—1.X.1976 r.; zorganizowane zostało przez Katedrę Chemii Fizycznej Uniwersytetu Technicznego w Atenach, przy poparciu Ministerstwa Kultury i Nauk Grecji oraz przy współpracy Centrum Badań Oceanograficznych (CREO) w Paryżu. Symposium przewodniczył prof. Th. Skoulikidis (Grecja), a Komitetem Naukowym kierował prof. U. Romanovsky (Francja), dyrektor CREO.

W spotkaniu wzięło udział 123 przedstawicieli z 20 krajów, w tym czterech specjalistów wysłanych z Polski z ramienia PKZ przez PP DESA. Wygłoszono 29 referatów w sesjach ogólnych i 13 w sesjach poświęconych Akropolowi.

Dwie pierwsze sesje poświęcone były zagadnieniom wpływu czynników atmosferycznych na procesy niszczenia kamieni. Omówiono m.in. działanie rozpuszczalnych soli, mikroflory, temperatury. Tematem następnej sesji były zagadnienia związane z metodami pomiaru stopnia zniszczenia kamieni w budowlach. W czasie sesji poświęconej metodom zabezpieczenia i konserwacji kamieni omawiano użycie laseru do czyszczenia rzeźb, zastosowanie gliny w procesach czyszczenia, odsalania i biologicznej kontroli obiektów kamiennych oraz kryteria oceny metod stosowanych do konserwacji kamienia w budowlach. Interesujący był na ten temat referat dr K.L. Gauri (USA), zwłaszcza w części odnoszącej się do badań nad degradacją żywic poddanych działaniu promieniowania ultrafioletowego.

Inne referaty dotyczyły metod konserwacji i wzmacniania struktury zniszczonych elementów kamiennych i rzeźb. M.in. autorka niniejszej informacji omówiła wyniki badań próbek z elementów kamiennych pochodzących z Faras przy zastosowaniu elektronowego mikroskopu skaningowego. Dr K. Hempel (Anglia) zreferował metodę wzmacniania zniszczonych rzeźb przez nasycanie kamienia w próżni żywicą silikonową w rozpuszczalniku organicznym, natomiast A. Moncrieft (Anglia) omówiła metodę wzmacniania zniszczonej struktury marmuru oraz wapieni za pomocą żywic syntetycznych. W dyskusji wysuwano wiele zastrzeżeń przeciwko stosowaniu żywic do konserwacji kamieni.

spowodowały zabicie w nawie kościoła części jednorodnej późnobarokowej polichromii pędzla Andrzeja Ahorna z 1741 r. wraz z przemalówkami Jana Strzałeckiego z 1890 r. Uległy zagładzie malowidła na polu tarczowym nad chórem muzycznym: inskrypcja z podpisem Ahorna i datą wykonania malowidła, portrety i herby fundatorów, a na sklepieniu nawy — dwie duże sceny z życia św. Franciszka Ksawerego. Pod spodem została ujawniona polichromia Adama Swacha z 1727 r., o znacznie niższym poziomie artystycznym. Zrzućcie malowideł Ahorna i Strzałeckiego odbyło się bez wiedzy Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na skutek interwencji Prezydium Grona powołana została na polecenie Generalnego Konserwatora Za-

bytków druga komisja (I komisja odbyła się 5.II.1976 r. po interwencji mgra K. Głowackiego), w której brał udział przewodniczący Grona, postulujący odsunięcie mgra kons. Z. Majcherowicza od kierownictwa prac. Postulat został przyjęty przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i zrealizowany. Jednocześnie Prezydium Grona wystąpiło przez Zarząd Oddziału Warszawskiego do Zarządu Głównego SHS z wnioskiem o wyciągnięcie sankcji w stosunku do mgra kons. Z. Majcherowicza, członka SHS. Historia smutnej w skutkach konserwacji malowideł piotrkowskich doczeka się z pewnością osobnej publikacji.

Jerzy Kowalczyk

Pozostałą część symposium poświęcono problemom konserwacji Akropolu. Dyrektor Akropolu G. Dontas przedstawił historię jego zabytków, następnie prof. N. Platon (Grecja), przewodniczący Komitetu Konserwacji Akropolu, omówił konserwatorskie problemy Akropolu, a członkowie tego Komitetu: prof. P. Bouras i prof. V. Andronopoulos, zreferowali stan dokumentacji zabytków oraz sprawę odporności skał zastosowanych w zabytkach Akropolu i badań, jakie w związku

wyniki badań statyki zabytków Akropolu natomiast prof. M. Tassios zaprezentował rezultaty badań wytrzymałości marmurów we wschodniej części Partenonu, wykonywanych za pomocą ultradźwięków, oraz tensometrycznych badań obecności rys, spękań i ich szerokości.

Dr L. Hatzianeou z Ośrodka Badań Nuklearnych w Démocrite w Grecji omówił gammagram kolumn Partenonu, a dr P. de Henau (Belgia) — wyniki badań

Uczestnicy symposium na Akropolu

z tym powinny być przeprowadzone. Wystąpienia te wywołały burzliwą dyskusję ze strony greckich specjalistów, którzy kwestionowali podjęte dotychczas środki ochrony oraz plany i propozycje na przyszłość.

W referatach prof. prof. S. Angelidisa i P. Theocharisa zostały przedstawione

próbki pobranych z kariatydy Erechtejonu. Prof. Th. Skoulikidis (Grecja) stwierdził w swoim wystąpieniu, że kamienie w budowlach Akropolu ulegają głębokim przemianom na skutek przechodzenia węgla wapnia w gips. Zaprezentował także metodę konserwacji obiektów z marmuru przez przemianę wytworzonego w nich gipsu w węglan wapnia. Inna jego wypowiedź